

Osmanlı Devleti'nde Askerî Eğitim Alanındaki Gelişmeler (19. Yüzyıl)

Developments in Military Education of the Ottoman Empire
(19th Century)

Gökhan SAVAŞ*

Öz

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, peş peşe aldığı yenilgiler sonucunda askerî eğitim sistemini Avrupa'nın çağdaş eğitim yöntem ve tekniklerine göre ıslah etme ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda yurt dışından yabancı uzmanlar getirilerek bu uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda askerî alanda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde Osmanlı askerî yapılanmasında Fransız ve Alman etkisi yoğun olarak hissedilmiştir. Ordunun modernleştirilme çalışmaları kapsamında subay ihtiyacını karşılamak üzere batılı tarzda yeni askerî okullar açılmıştır. Bu okullar; Kara ve Deniz Mühendishaneleri, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Harbiye, askerî rüştiyeler ve idadilerdir. 19. yüzyıl boyunca bu okulların yapılarında, öğretim programlarında ve öğretim kadrolarında değişiklik yapılarak askerî kurumlar çağa uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmanın amacı, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde askerî eğitim alanındaki gelişmeleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda, mevcut araştırmada 19. yüzyıl dönemlere ayrılmış ve III. Selim döneminin sonlarından başlayarak 2. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar askerî eğitim alanındaki gelişmeler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Askerî Eğitim, Eğitim, Modernleşme, Osmanlı Devleti, 19. Yüzyıl.

---

* Dr., E-posta: gokhansavas37[at]gmail.com, ORCID: 0000-0001-8609-9985.

Geliş Tarihi/Received: 11.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 08.06.2023

Abstract

As a result of the military defeats at the beginning of the 18th century, Ottoman Empire felt an urgent need to make reforms in the military education system in line with modern European education methods and techniques. In this respect, foreign experts were officially requested and new military reforms were made in accordance with the views and suggestions of them. In this period, the French and Germans were dominant in the structuring process of the Ottoman army. Furthermore, in this modernization process, new military schools in European style were established to fulfil the need of military officers. These schools are; engineering schools, Military Academy, Medicine School, military secondary and high schools. During the 19th century, these military schools were modernized through reforms in their structures, curriculums and staff. The purpose of this study is to present the reforms in military education in Ottoman Empire in the 19th century. In this study, the 19th century were divided into periods and developments from the period of Selim III to the second constitutional period were discussed.

Keywords: Education, Military Education, Modernization, Ottoman Empire, 19th Century.

Giriş

Eğitim kurumlarının varlığını sürdürebilmesi, toplumun ihtiyaçlarını karşılamalarına bağlıdır. Bunu yerine getiremeyen kurumlar, ya değişmekte ya da yerini başka kurumlara bırakmaktadır.¹ 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumları, değişen şartlara yeterince uyum sağlayamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi olarak da dönemin eğitim sisteminin yetersiz kalması görülmüştür. Dönemin devlet adamları, eğitim kurumlarının ıslah edilmesi yoluyla bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar başlatmışlardır². Bu nedenle çağın gereksinimlerine cevap verebilmek

---

¹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 1.

² Osman Taştekin, "18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları" *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Sayı 23 (Aralık 2019), s. 1148.

için eğitimde yoğun bir yenileşme hareketi başlatılmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde batılı tarzda yapılan ilk ıslahat hareketlerinin askerî eğitim alanında yapıldığı görülmektedir. Askerî reformlar Osmanlı modernleşmesinin temelini ve asıl gerekçesini oluşturmuştur³. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın bilimiyle ilk karşılaşması askerî alanda gerçekleşmiştir⁴. Bunun nedeni, askerî yapıyı güçlendirmenin çağdaş bilim ve teknikle mümkün olacağına dair inançtır⁵.

Tarih boyunca Türk devletlerinde askerî kurumlar, modernleşmenin önemli bir aracı olarak görülmüştür⁶. Osmanlı Devleti'nde de askerî kurumlar, batıdaki fikirlerin toplumda yayıldığı en önemli kanallardan birisi olmuştur. Bu nedenle de değişimin ilk olarak ordudan başlaması dönemin şartlarında olağan bir durumdur⁷. Askerî kurumlar ve askerî eğitim alanında yapılan reformlar, Osmanlı Devleti'nde de batıdaki gelişmelere uyum sağlama çabalarının bir parçası olmuştur. Osmanlı askerî reformlarını Avrupa devletlerinde olduğu gibi bir dizi iç ve dış faktör şekillendirmiştir. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans, Reform, Aydınlanma Hareketi ve Sanayi İnkılabı; tüm dünyayı siyasi, sosyal ve ekonomik yönden etkilemiştir. Osmanlı Devleti bu yenileşme hareketlerinin etkilerini, geniş bir alana yayılan çok uluslu yapısından dolayı daha derinden hissetmiştir. Kurulduğu dönemden itibaren dünyanın önde gelen askerî teşkilatlarından birisine sahip olan ve hem Avrupa hem de Ortadoğu'nun askerî sistemlerinin şekillenmesine önemli bir rol oynayan Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın başından itibaren yapılan seferlerde peş peşe mağlubiyetler alınmıştır. 19. yüzyılın başında Rusya ile yapılan savaşlar, Osmanlı Devleti'nin zarar görmesinin yanı sıra toprak ve itibar kaybetmesine de yol açmıştır.

---

³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1983, s. 34

⁴ Berrak Burçak, "Modernization, Science And Engineering In The Early Nineteenth Century Ottoman Empire", *Middle Eastern Studies*, Sayı 44 (Haziran 2008), s. 70.

⁵ İbrahim Özcanlı ve Şafak Varol, "Tanzimat Sonrası Eğitim Alanındaki Islah Faaliyetleri ve Cumhuriyet Dönemine Yansıması Özelinde Bir Değerlendirme", *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2 (Aralık 2022), c. 7, s. 254.

⁶ Mesut Uyar ve A. Kadir Varoğlu, "In Search of Modernity and Rationality: The Evolution of Turkish Military Academy Curricula in a Historical Perspective", *Armed Forces & Society*, Sayı 1 (Ekim 2008), c. 35, s. 180.

⁷ Kurtuluş Kayalı, "Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1250-1258.

Ayrıca bir Osmanlı vilayeti olan Mısır'da kurulan modern ordunun başarıları da Osmanlı devlet adamlarının dikkatini çekmiştir. Bu gelişmeler sonucunda dönemin sultanları ve önde gelen devlet adamları, careyi modernleşmede bulmuşlardır⁸.

Bu doğrultuda, askerî alandaki aksaklıkların ortadan kaldırılması ve orduyu eski gücüne kavuşturmak için reform çalışmaları başlatılmıştır. Askerî alanda yapılan ilk reformların gerekçesi, Osmanlı ordusunun aldığı peş peşe yenilgilere dayalı olarak zayıfladığının düşünülmesiydi. Bu geleneksel görüş, askerî başarısızlıkların nedenini yalnızca askerî kurumların bozulmasına bağlamıştır. Ancak 19. yüzyıldan itibaren askerî alandaki başarısızlıkların politik, sosyal ve ekonomik nedenleri de olduğu göz önüne alınarak yenileşme hareketleri ivme kazanmıştır⁹. Bu çalışmaların ilk aşamasında, hâlihazırdaki askerî kuvvetlerin eksikliklerinin giderilmesi için girişimlerde bulunulmuştur ancak mağlubiyetlerin devam etmesi üzerine bu girişimlerin yeterli olmadığı görülmüştür. Daha sonra mevcut askerî unsurlara müdahale etmeden batılı tarzda yeni birliklerin kurulması denenmiş ve bu çalışmalardan da bir sonuç alınamamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, geleneksel askerî unsurların ortadan kaldırılarak modern yeni birlikler kurulmasına yönelik çalışmalara başvurulmuştur. Modernleşme sürecinde askerî reformlar kapsamında kara ve deniz mühendislik okulları, Tıbbiye, Harbiye Mektebi, rüştiyeler ve idadiler açılmıştır¹⁰. Bu dönemde, askerî alanda yapılan yeniliklere destek olmak üzere yabancı ülkelerden uzmanlar getirilmiştir. Bu uzmanlar, askerî eğitim sistemini inceleyerek önerilerini sundukları raporlar hazırlamışlardır. Alınan raporlar doğrultusunda ordunun ve askerî okulların yapısında düzenlemeye gidilmiştir. Askerî alandaki düzenlemeler; askerî okulların rüştiye, idadi ve yüksekokullar olarak derecelendirilmesi, askerî okulların sayılarının artırılması, eğitim müfredatı ve materyallerin yenilenmesi, öğrenci ve

---

⁸ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, ABC-CLIO, California 2009, s. 81.

⁹ Mesut Uyar ve A. Kadir Varoğlu, "In Search Of Modernity And Rationality: The Evolution Of Turkish Military Academy Curricula in A Historical Perspective", s. 181.

¹⁰ Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 12 (2008), c. 6, s. 9.

personel işlerinin düzenlenmesini içermiştir¹¹. Osmanlı Devleti'nden itibaren Türk askerî eğitim sistemini ilk olarak Fransa daha sonra Almanya ve Amerika sistemleri etkilemiştir¹².

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya yaklaşmasını belirleyen öncelikli unsur askerî gereksinimleri olmuştur. Bu süreçte askerî alanda yapılan yeniliklerle kaybedilen askerî üstünlüğün yeniden kazanılabileceğine inanılmıştır. Avrupa'nın bu alandaki üstünlüğü kabul edilmiş ve askeri sistemde önemli değişiklikler yapılmıştır¹³. Devletin içinde bulunduğu zor durumun, batıdaki uygulamaların alınarak giderilebileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti'nde askeri kurumlara, sivil okullardan daha çok önem verilmiştir. Taşrada açılan ilk modern devlet okullarının askerî okullar olması bunun açık bir örneğidir¹⁴. Ancak askerî reformlar sadece orduyla sınırlı kalmamıştır. Çünkü ordunun yenilenmesi sağlık, ulaşım, yönetim ve maliye gibi birçok alanda da yeniliği de beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu reformlar, Avrupa'dan bilimin ve eğitim yöntemlerinin de getirilmesini sağlamıştır. Osmanlı modernleşmesi, içinde bulunduğu dönemin özelliklerine göre şekillenen dinamik bir yapıdadır. Yenileşme hareketlerinin temel amacı Osmanlı Devleti'nin bekasını sağlamak ve devleti güçlendirmek olmuştur¹⁵. Ayrıca yapılan reformlar sayesinde sosyal disiplinin sağlanması yoluyla çalışkan ve devletine sadık bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır¹⁶.

19. yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devleti'nde daha önceki modernleşme çabalarının sonucu olarak teknik ve askerî alanda eğitim veren Deniz ve Kara Mühendishaneleri kurulmuştur. Ancak bu okullarda geleneksel ceza uygulamalarının devam etmesi, Türkçe ders kitaplarının yeterli olmaması, Fransızca ders kitaplarından yeterince

---

¹¹ Özge Kurşun Tükenmez, "II. Abdülhamid Döneminde Modern Askerî Eğitim Sistemi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 86 (Nisan 2023), c. 86, s. 457.

¹² Barış Ateş, "Profesyonel Askerî Eğitim ve Türkiye'nin Model Arayışı", *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2 (Aralık 2022), c. 32, s. 408.

¹³ Seydi Çelik, *Osmanlı'dan Günümüze Devlet ve Asker*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2008, s. 30.

¹⁴ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1809-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 44.

¹⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 10-12.

¹⁶ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1809-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, s. 32.

faydalanılamaması gibi sorunlar bulunmaktaydı¹⁷. Bu dönemdeki yenileşme çabalarının temeli, daha öncekilerden farklı bir anlayışa dayanmaktadır. Dönemin devlet adamları her ne kadar geleneklere bağlı kaldıklarını ifade eden bir dil kullansalar da dünyadaki değişimin ve dolayısıyla kendilerinin de değişmesi gerektiğinin farkına varmışlardır. 19.yüzyıl modernleşmesinin daha önceki reform hareketlerine göre daha programlı, bilinçli ve bütüncül olduğu ifade edilmektedir¹⁸. Avrupa’da eğitim çağı olarak görülen 19. yüzyıl, askerî eğitim başta olmak üzere eğitim alanında yapılan yenilikler nedeniyle Osmanlı Devleti için de bir eğitim çağı olmuştur¹⁹. Bu nedenle, mevcut araştırmada Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıldaki reform hareketleri incelenmiştir. Ayrıca alanyazında Osmanlı Devleti’nde eğitimde modernleşme çalışmalarını²⁰ ve eğitim kurumlarını²¹ inceleyen birçok çalışma olsa da askerî eğitimi belirli dönemlere ayırarak inceleyen çalışma sayısı fazla değildir²². Kaçar²³ yaptığı araştırma sonucunda Osmanlı askerî eğitimine ilişkin çalışmaların sayısının Avrupa’daki askerî gelişmelere ilişkin çalışmalardan çok daha az olduğunu ortaya koymuştur. Gürses²⁴ alanyazında askerî eğitim kurumlarına yönelik çok fazla kapsamlı çalışma bulunmadığını ve mevcut çalışmaların da belli başlı bazı eserleri temel alarak kurgulandığını ifade etmiştir. Provence²⁵ ise Osmanlı

¹⁷ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 62.

¹⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 23.

¹⁹ Mehmet Korkmaz, “Osmanlı Askerî Eğitiminde Modernleşme Çabaları: Kasımpaşa Bahriye Askerî Rüşdiye Mektebi”, *Tarih Dergisi*, Sayı 2 (Ekim 2020), c. 72, s. 119.

²⁰ Nursel Köksal, *Osmanlı Devleti’nde Modernleşme Dönemi Askerî Eğitim Sistemi (1840-1908)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007.

²¹ Nursel Gülcü, “19. Yüzyılda Askerî Okullar ve Askerî Eğitim Sistemi”, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 3 (2018), s. 104-113.

²² Özge Kurşun Tükenmez, “II. Abdülhamid Döneminde Modern Askerî Eğitim Sistemi”, s. 456-477.

²³ Mustafa Kaçar, “Osmanlılarda Askerî Teknik Eğitim”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 4 (2004) c. 2, s. 455-470.

²⁴ Fatih Gürses, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Harbiye’de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

²⁵ Michael Provence, “Late Ottoman State Education”, *Religion, Ethnicity and Contested Nationhood in the Former Ottoman Space*, ed. Jorgen Nielsen, Brill, Boston 2012, s. 115.

Devleti'nde eğitim konusundaki araştırmaların çoğunlukla sivil alanı kapsadığını ancak askerî eğitimin yeterince ele alınmadığını öne sürmüştür. Bu bağlamda, mevcut araştırmanın Osmanlı Dönemi'nin 19. yüzyıldaki askerî eğitim sistemini sistemli bir biçimde incelemesi ve sunması bakımından eğitim bilimleri alanyazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca mevcut araştırmanın, askerî eğitimi tarihsel seyirde incelemesi bakımından eğitim tarihi alanındaki gelecekteki çalışmalara da ışık tutması beklenmektedir. Bu araştırmanın amacı 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde askerî eğitim alanındaki gelişmeleri ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle eğitim ve askeri eğitim kavramlarına ilişkin kavramsal çerçeve sunulmuş, daha sonra sırasıyla III. Selim, II. Mahmut, Tanzimat ve II. Abdülhamid dönemlerinde askerî eğitim alanındaki yenilikler ve gelişmeler anlatılmıştır. Mevcut araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Osmanlı Devleti'nde;

1- 19. yüzyılda askerî eğitim alanındaki yeniliklerin nedenleri nelerdir?

2- 19. yüzyılda askerî eğitim alanında ne gibi yenilikler yapılmıştır?

3- 19. yüzyılda batılılaşma hareketleri kapsamında hangi askerî okullar açılmıştır?

Yöntem

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde askerî eğitim alanındaki gelişmeleri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, betimsel tarama modelinde tasarlanmıştır. Tarama modellerinde var olan bir durum, olduğu gibi ortaya konmaktadır. Verilerin toplanmasında belgesel tarama tekniğinden faydalanılmıştır. Belgesel tarama; belirli bir amaç doğrultusunda, kaynakların bulunması, okunması, not alınması ve değerlendirilmesi süreçlerinden meydana gelmektedir²⁶. Mevcut araştırmada bilgilerin daha sistemli ve düzenli bir biçimde sunulabilmesi için 19. yüzyıl dönemlere ayrılmıştır.

---

²⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 1991.

1. Eğitim ve Askerî Eğitim

Eğitim toplumun her alanını etkileyen bir kavram olduğu için eğitime yönelik birçok tanımlamaya rastlamak mümkündür. Genel olarak, bireylerde davranış değişikliği oluşturma süreci olarak ifade edilen eğitim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Eğitimin en çok kabul gören tanımlarından birisi Ertürk²⁷ “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” şeklinde yapılmıştır. Erden’e²⁸ göre eğitimin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar; eğitimin bir süreç olması, bireyde davranış değişikliği meydana getirmesi ve bireyin yaşantıları sonucu oluşmasıdır. Öğretim ise eğitim kurumlarında yapılan planlı, kontrollü ve örgütlenmiş öğretme faaliyetleri olarak tanımlanmıştır²⁹. Eğitim ve öğretim kavramlarının zaman zaman birbirinin yerine kullanılmasına rağmen eğitim daha geniş bir kavramdır ve öğretme-öğrenme süreçlerini de kapsamaktadır. Eğitim çok boyutlu, her yerde gerçekleşebilen, her türlü bilgi ve tecrübeyi kapsayan bir kavram iken; öğretim zaman ve yer bakımından sınırlı, planlı ve programlı ve önceden belirlenmiş etkinlikleri kapsamaktadır³⁰. Öğretim, eğitimin bir parçasıdır ve kişiye öğretilenler o kişilerin davranışlarında olumlu değişiklikler meydana getirdiğinde eğitime dönüşmektedir³¹.

Türkçede eğitimin, öğretim kavramını da kapsaması ve bazen bu kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılması askerî alanda bir kavram karmaşasına yol açmaktadır. “*Education*” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak eğitim, yardım etme, terbiye sözcükleri kullanılmaktadır³². Askerlik mesleğinde “*education*” kelimesinin karşılığı olan eğitim kavramının, sivil alanda olduğu şekliyle kullanılması yeterli değildir. Çünkü askerî alanda mesleğin akademik ve mesleki yönleri birbirinden ayrıdır ve askerî eğitim çoğu zaman akademik eğitimden daha ağır

---

²⁷ Selahattin Ertürk, “Türkiye’de Eğitim Felsefesi Sorunu”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 3 (1988), s. 13.

²⁸ Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011, s. 13.

²⁹ Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, Alkim Yayınları, Ankara 1996.

³⁰ Sevil Büyükalın Filiz, “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, *Eğitim Bilimine Giriş*, ed.

M. Çağatay Özdemir, Pegem, Ankara 2011, s. 1-29.

³¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2010.

³² Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.6.2023).

basılmaktadır. Bu nedenle alanyazında pek yaygın olmasa da mesleki bilgi ve becerileri ifade eden “*talim* (training)” kelimesi askerî eğitimin mesleki yönünü karşılayan bir kavram olabileceği ifade edilmektedir³³. Yabancı alanyazında bu ayrımın açıkça yapıldığı görülmektedir. Eğitim (education) ve talim (training), askerî kurumların bireyleri zorlu koşullar altında yüksek uzmanlık becerisi gerektiren zor görevlere hazırlamaları için gereklidir. Talim, askerî görevler için gereken bilgi ve becerileri sağlarken; eğitim, talim yoluyla elde edilen bu bilgi ve becerilerin ne zaman ve nasıl kullanılacağı noktasına askerî personele yol göstermektedir³⁴.

Profesyonel askerî eğitim, okullarda belirli kurallara göre gerçekleştirilen öğretim faaliyetleri yoluyla akademik ve teknik bilgi ve becerilerin yanı sıra askerlerin karakter ve liderlik özelliklerinin gelişimini de esas alan bir süreçtir³⁵. Geleneksel akademik eğitimden farklı olarak askerî eğitim, güncel olayları vurgulama eğilimindedir. Bu durum; teorik konuların da öğrenilmeyeceği anlamına gelmemektedir ancak askerî eğitim alanlar, herhangi olası bir senaryoda operasyonel kararlar alacakları için güncel durumların farkında olmaları gerekmektedir³⁶.

2. Askerî Eğitim Alanındaki Gelişmeler

2.1. 19. Yüzyılda Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri

19. yüzyıldan itibaren, gelişmiş ordu ve silahlarından gelen askerî gücüyle dikkatini diğer toplumlara ve onların topraklarına çeviren ve sömürgecilik faaliyetleriyle ekonomik gücünü artıran bir Avrupa görülmektedir. 19. yüzyılda Doğu ve Batı arasındaki güç dengesi Batı lehine değişmiş ve Batı önemli bir siyasi, askerî ve ekonomik güç haline gelmiştir. Diğer taraftan, bu dönemde Osmanlı Devleti hem ekonomik

---

³³ Barış Ateş, “Profesyonel Askerî Eğitim ve Türkiye'nin Model Arayışı”, s. 410.

³⁴ J. D. Fletcher, “Education and Training Technology in the Military”, *Science*, Sayı 323 (2009), c. 323, s. 72.

³⁵ Barış Ateş, “Profesyonel Askerî Eğitim ve Türkiye'nin Model Arayışı”, s. 411.

³⁶ Cynthia A. Watson, *Military Education: A Reference Handbook*, Praeger Security International, London 2007.

yapısındaki bozulma hem de yaşadığı toprak kayıpları nedeniyle güç duruma düşmüştür. Ayrıca bu dönemde Osmanlı eğitim sistemi Avrupa'daki eğitim ve kültür alanındaki gelişmelerden geri kalmış durumdadır³⁷. 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı eğitim sisteminde medresede verilen eğitimin yeterli olmadığı ve öğretim kadrosunun çağın gereksinimlerine uygun donanıma sahip olmadığı görülmektedir. Batı eğitimi ve geleneksel medrese eğitimi arasında belirgin bir ayrım yapılmamıştır. Ayrıca Batı dilleri Osmanlı eğitim sisteminde yaygın bir biçimde yer almamıştır³⁸. Modernleşme öncesinde Osmanlı eğitim sisteminin temel amacı dini bilgilerin öğretilmesi olmuştur³⁹.

Avrupa'yı önemli ölçüde etkileyen Sanayi İnkılabı'yla birlikte ortaya çıkan emperyalizm ve toplumun iç dinamikleri, Osmanlı Devleti'nde önemli yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde ekonomik, idari ve toplumsal alanda gerçekleşen bu değişimler; kaçınılmaz olarak eğitimi de etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nde hâkim olan geleneksel dini eğitimin, Avrupa modern eğitim karşısında geri kalması, eğitim sisteminde yapılan yeniliklerin önemli bir gerekçesi olmuştur. Ayrıca çağın gereksinimlerine uygun olmayan eğitim müfredatı, yöntemleri ve yönetimi Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerle rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir⁴⁰. Geleneksel eğitim sistemi, değişen koşullar karşısında kendini yenileyememiş ve üretken olamamıştır⁴¹. Bu süreçte her milletin eğitim sistemindeki dönüşüm, farklı dönemlerde yaşanmış olsa da temelde benzer aşamalardan geçmiştir. Bu dönüşüm üç farklı şekilde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki; dini kurumların eğitim üzerindeki etkisinin azaltılmasıdır. İkincisi, kapitalizmle birlikte eğitim alacak kişi sayısının artmasıyla yeni ve kolay bir dil ve yazı kullanımına yönelik yenilikler yapılmasıdır. Üçüncüsü de eğitim teknolojilerinin kullanımıyla daha çok sayıda kişinin eğitimine

³⁷ Fatmanur Altun, "A Critical Review of "Ottoman Modernization", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (2022), c. 12, s. 111.

³⁸ Roderic H. Davison, "Westernized Education in Ottoman Turkey", *Middle East Journal*, Sayı 3 (1961), c. 15, s. 290.

³⁹ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1809-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, s. 35.

⁴⁰ Lathiful Khuluq, "Modernization of Education in the Late Ottoman Empire", *Al-Jami'ah: Journal of Islamic Studies*, Sayı 1 (2005), c. 43, s. 30.

⁴¹ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 3F Yayinevi, İstanbul 2007, s. 15.

başlanmasıdır. Geleneksel bire bir eğitim, sınıflarda yapılan toplu eğitime dönüşmüştür⁴².

Avrupa'da yaşanan gelişmeler, savaş kavramının anlam ve içeriğinde de ciddi değişimler meydana getirmiştir. Sanayi İnkılabı'nın sonucunda kitlesel silahların kullanılmaya başlanması, ulaşımın kolaylaşması, teknoloji kullanımının artması ve devletin merkezileşmesi kitle ordularının kurulmasına yol açmıştır. Ayrıca savaşların daha geniş alanlara yayılması ve yıkım gücünün artması da merkezden idare edilebilecek düzenli orduların kurulmasının önemini artırmıştır⁴³. Teknolojinin gelişmesiyle topçu ve istihkâm gibi teknik bilgi ve beceri gerektiren askerî sınıfların eğitimi için iyi yetişmiş subaylara ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde, başta İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelerde teknik eğitim veren merkezler kurulmuştur. 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali'nin ardından ülkeler, milli ordular kurmaya yönelmişlerdir. Bu gelişmeyle birlikte milli duyguların artması ve Fransa'nın düşman kuvvetlerce kuşatılması ordunun yenilenmesi için askerî eğitim veren modern okulların kurulmasını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda, 1802 yılında Napolyon tarafından subay yetiştirmek amacıyla Ecole Speciale Militaire adında ilk modern Harp Okulu kurulmuş ve yükseköğretim müfredatı uygulanmıştır. Fransa'da gerçekleşen askerî alandaki bu yenilik diğer Avrupa ülkelerine de yayılmış; İngiltere, Prusya ve ardından Hollanda'da benzer okullar açılmıştır⁴⁴.

Askerî alanda yaşanan bu gelişmeler, eğitim sistemindeki dönüşümle birlikte Osmanlı Devleti'ni yeni bir askerî eğitim sistemi kurmaya iten unsurlar olmuştur. Savaşlarda alınan mağlubiyetlerin ardından orduyu batılı tarzda yeniden düzenlemenin yeterli olmadığının anlaşılması üzerine askerleri Avrupa'nın sistemine uygun olarak eğitmek

---

⁴² İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 458.

⁴³ Somer Alp Şimşeker ve Zeynep Sabancı, "Bir Alman Subayının Gözünden Osmanlı Askerî Eğitimi; Goltz Paşa Ve Arazi Eğitimi İle İlgili Görüşleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 72 (2022), c. 41, s. 383

⁴⁴ Deniz Kurt, *Türkiye'de Askerî Eğitimin Modernleşme Sürecinde Işıklar Askerî Lisesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 21.

yoluyla modernleşmenin sürdürülebileceği düşünülmüştür⁴⁵. Ayrıca gelişmiş eğitim sistemlerinin Avrupa'ya ve Rusya'ya getirdiği askerî üstünlük de yenileşme çabalarını tetikleyici bir unsur olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu gelişmelere uyum sağlaması, önceki dönemlere göre daha zor olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti'nin usta-çırak ilişkisine dayalı geleneksel eğitimi ile Avrupa'nın bilim ve teknolojiyle ulaştığı modern eğitim seviyesi arasında kapatılması güç bir fark meydana gelmiştir⁴⁶. Kendi askerî güçlerini Avrupa'nın askerî güçleriyle karşılaştıran Osmanlı devlet adamları, kaybettikleri gücü yeniden kazanmak için yeni teknolojileri transfer etme ihtiyacını hissetmişlerdir. Askerî eğitime yönelik Avrupa'daki benzerlerinden esinlenilerek kurulan yeni okullar Osmanlı Devleti'nde bilim ve eğitim hayatını derinden etkilemiştir⁴⁷. Önceden geleneklere bağlı olarak faydacı bir yaklaşımla usta-çırak ilişkisinin bulunduğu kurumlarda gerçekleştirilen askerî eğitim, modern teknoloji ve bilime dayalı olarak gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu dönemde savaş sanatları ve bilim arasındaki süregelen yakından etkileşim, Osmanlı Devleti'nde de net bir biçimde görülmüştür⁴⁸. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde askerî eğitim alanındaki reformlar, her dönemde farklı özellikler taşımaktadır. Bu nedenle; III. Selim, II. Mahmut, Tanzimat ve II. Abdülhamid dönemlerinde askerî eğitim alanındaki yenilikler ve gelişmeler ayrı başlıklar halinde sunulmuştur.

2.2. III. Selim Dönemi

Osmanlı Devleti'nin kültür ve eğitim alanındaki reform hareketlerinin ilk dönemi olarak görülen 19. yüzyılın başında iki temel eğitim kurumu bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki medreseler ve yaygın eğitim veren okullar; ikincisi ise İstanbul'da belirli bir sınıfa askerî ve teknik eğitim veren mühendislik, tıp ve askerî okullardır. 19. yüzyıl öncesinde Humbaracı Ahmed Paşa ve Baron De Tott gibi isimler,

---

⁴⁵ Fatmanur Altun, "A Critical Review of "Ottoman Modernization", s. 119.

⁴⁶ Mehmet Korkmaz, "Osmanlı Askerî Eğitiminde Modernleşme Çabaları: Kasımpaşa Bahriye Askerî Rüşdiye Mektebi", s. 118.

⁴⁷ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Ottoman Educational Institutions During the Reform Period: Foundation for Science Technology and Civilization*, Manchester 2004, s. 2.

⁴⁸ Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Sayı 2 (1998), s. 121.

Osmanlı Devleti'nin askerî alanda yenileşme hareketlerinin öncüsü olmuşlardır. 1735 yılında kurulan Humbaracılar Ocağı, bu yenileşme çabalarının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁹. Önceki dönemlerde, Osmanlı devlet adamları tarafından dile getirilmeye başlanan askerî reform ihtiyacı, 19. yüzyıldan itibaren bir zorunluluk halini almıştır. Bu süreçte geleneksel kurumların yeniden yapılandırılması fikrini savunanlarla, yeni bir sistemin kurulması fikrini savunanlar arasında tartışmalar yaşanmıştır⁵⁰.

18. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme çabalarının başlıca gerekçesi, Rusya'ya karşı orduyu ıslah etmek olmuştur⁵¹. Bu nedenle III. Selim dönemi, Nizam-ı Cedid adı verilen yeni bir düzenin kurulmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. I. Abdülhamid döneminden itibaren yapılan savaşlarda alınan sonuçlar, Zıstovi ve Yaş Antlaşmaları ve Kırım'ın kaybedilmesi gibi gelişmeler bu dönemde kurulmak istenen yeni düzenin temelini oluşturmuştur⁵². Ayrıca, III. Selim'in tahta çıktığı dönemde Yeniçeri Ocağı ve dönemin eğitim işlerini üstlenen medrese sisteminde de bazı sorunlar bulunmaktaydı. Fransız İhtilali'nin başladığı dönemde tahta çıkan III. Selim, Rus ve Alman savaşlarından sonra devletin zor durumda olduğunu ve Avrupa'nın ileri gittiğinin farkına varmıştır. Bu doğrultuda, dönemin önde gelen devlet adamlarından ıslahatlara yönelik raporlar istemiştir. Bu raporların ortak görüşü, Osmanlı Devleti'nin mevcut yapısının çağın gereklerine uygun olmadığı ve Avrupa'daki sisteme uygun olarak eğitim görece bir ordunun kurulması gerektiğidir. Bu nedenle III. Selim ve beraberindeki devlet adamları, Avrupa'daki gelişmelere uygun yenilikler yapmaya karar vermişlerdir⁵³. Bu dönemde en çok, Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasına ilişkin yeniliklere ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda “yeni düzen” anlamına gelen Nizam-ı Cedid adı altında askerî alandaki

---

⁴⁹ Mustafa Kaçar, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)”, s. 122.

⁵⁰ Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 8.

⁵¹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 34.

⁵² Fatih Yeşil, “III. Selim Devri Siyasi Literatürüne Bir Katkı: Yeni Bir Layiha Üzerine Notlar”, *Bellekten*, Sayı 275 (2012), c. 76, s. 75.

⁵³ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 78-79.

yenileşme ve modernleşme hareketi başlatılmıştır⁵⁴. Bu doğrultuda, İsviçre ve Fransa'dan da yabancı öğretmen ve subaylar getirtilmiştir. III. Selim akademik eğitim veren bir askerî yüksek okul açılmasını istemiştir. Bu dönemin en önemli ve uzun süreli askerî reformu olarak görülen Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun; kara, topçu ve istihkâm subayları (mühendis) yetiştirmek amacıyla 1795 yılında İstanbul'da açılmıştır⁵⁵.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun, 1775 yılında kurulan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'dan sonra devletin ikinci mühendishanesidir. Fransa'daki askerî akademilerden örnekler alan bu kurumun kuruluş amacı, bilime uygun olarak ordunun subay ve mühendis ihtiyacını karşılamak olmuştur. Bunun yanı sıra kurulan yeni okul, Nizam-ı Cedid ordusunun kuruluşuyla da bağlantılıdır⁵⁶. Toplam 40 öğrenci ve 4 öğretmen ve bir baş hoca bulunan bu okulda her sınıf seviyesinde okutulan dersler şöyledir:

Dördüncü sınıf (Birinci sene): Resim, hesap, hendese başlangıcı imla, hat, Fransızca, Arapça.

Üçüncü Sınıf (İkinci sene): Coğrafya, hendese, hesap, Fransızca, Arapça.

İkinci sınıf (Üçüncü sene): Coğrafya, trigonometri, cebir, mukabele ve arazi ölçümü, harp tarihi.

Birinci sınıf (Dördüncü sene): Lağımçılık, topçuluk, yüksek matematik, fizik, askerlik eğitimi ve istihkâm.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'a İstanbul ve taşradan öğrenci alınmıştır. Okula kabul için öğrencilerin 20 yaşını geçmemiş, bekâr, kuvvetli, yetenekli olması ve kurallara uyacağına dair teminat vermesi şartları aranmıştır⁵⁷. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'da her sınıf seviyesinden bir üst sınıfa geçmek için öğrenciler imtihana tabi tutulurdu.

---

⁵⁴ Fatih Yeşil, "III. Selim Devri Siyasi Literatürüne Bir Katkı: Yeni Bir Layiha Üzerine Notlar", s. 75.

⁵⁵ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, s. 123.

⁵⁶ Osman Taştekin, "18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları", s. 1147.

⁵⁷ Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", s. 87.

Aynı zamanda haftada bir gün arazide uygulama dersleri de yapılmaktaydı. Bu sayede yetenekli birer mühendis ve mimar olarak yetişen öğrenciler, kışlalarda görev alabileceklerdi. Ders kitaplarının büyük bir bölümü Fransa'dan getirilmiştir. Ancak, mevcut kitaplar yeterli olmadığı için okulda bir de 400 ciltlik bir kütüphane ve matbaa kurulmuştur⁵⁸. Kütüphanedeki kitapların büyük bir bölümü, Fransa'da askerî okullarda okutulan kitaplar olmuştur. Geometri, cebir, aritmetik, astronomi, coğrafya, fizik, denizcilik, istihkâm, topçuluk ve humbaracılık konularında da kitaplar yer almıştır. Ayrıca bu konulardan bazı kitaplar da Avrupa dillerinden Türkçeye tercüme edilmiştir. Mühendishaneden mezun olanlar, yüksek tahsilini tamamlamış sayılarak orduda önemli görevlere getirilmiştir⁵⁹.

Fransız eğitim sistemini model alan mühendishaneler, batılı tarzda bilim anlayışının Osmanlı toplumunda bir yansıması olmuştur. Osmanlı eğitim sistemini ıslah etmeye yönelik bu çabalar, önceleri sadece askerî alanda gerçekleşse de bu okullarda verilen bilimsel ve teknik eğitim; bilime karşı yeni bir tutum ve düşünce biçiminin de temelini oluşturmuştur⁶⁰. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun yabancı dil öğretilen ve öğrencilerin sıralarda oturduğu ilk modern okullardan birisi olarak görülmektedir. Bu dönemde ordunun gereksinimleri için Fransızcadan kitap çevirileri de yapılmıştır. Ruslara karşı yapılan savaşlarda Prusyalı uzmanların tavsiyelerine başvurulmuştur⁶¹. Ancak bu dönemde Avrupa'dan gelen uzmanlar; modern bilimlerini aktarmaktan ziyade yeni savaş tekniklerinin öğretilmesi, askerî okulların kurulması, eğitim programlarının düzenlenmesi ve yeni bir eğitim anlayışının oluşturulmasında önemli rol oynamışlardır. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'un öğretim programı, Osmanlı eğitim sisteminde daha önceden bulunmayan bir bilim dalı içermemiştir. Bu dönemdeki eğitim, yeni bilim dallarının eklenmesi yoluyla değil; askerî eğitim kapsamındaki

---

⁵⁸ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s. 28.

⁵⁹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-190)*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1978, s. 361.

⁶⁰ Berrak Burçak, "Modernization, Science And Engineering In The Early Nineteenth Century Ottoman Empire", s. 70.

⁶¹ Necmettin Alkan, "II. Abdülhamit Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her İki Tarafın Beklentileri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 43 (2007), s. 135.

bilim dallarının yeni yöntemlerle öğretilmesiyle gerçekleşmiştir. Mühendishaneler, Fransız sistemini temel alan yeni bir okul ve eğitim sisteminin örnekleri olmuştur⁶².

III. Selim döneminde eğitim alanda yapılan reformlar, geleneksel medrese eğitim sisteminde yenilikler yapmanın yanı sıra devletin askerî kuvvetlerini de modernize etmeyi amaçlamıştır⁶³. III. Selim mevcut askerî yapının muhafaza edilerek eğitim sisteminin batılı yöntem ve tekniklere göre yapılması gerektiği düşüncesine sahip olsa da Nizam-ı Cedid ordusunun modern tarzda eğitimi ve ekipmanları, yeniliğe karşı olan bazı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkiler büyüyerek isyana dönüşmüş ve III. Selim'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanmıştır. 1807 yılında bu uygulamaya son verilmiştir⁶⁴. Nizam-ı Cedid orduları asker sayısında artış sağlasa da subayların yetersiz ve eğitimsiz olması nedeniyle beklenen sonuçlara ulaşamamıştır⁶⁵. Ancak Nizam-ı Cedid hareketi kapsamında yapılan askerî yeniliklerin Osmanlı Devleti'ndeki askerî yapının değiştirilmesinde ve daha sonraki modernleşme hareketlerinin başlamasında önemli rol oynadığı söylenebilir.

2.3. II. Mahmut Dönemi

II. Mahmut, uzun zamandır Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak zamanın şartlarına uygun daha modern bir ordu kurmayı planlamasına rağmen yeni dünya düzenin getirdiği önemli değişikliklere ve artan milliyetçilik akımlarıyla gelen ayrılıkçı hareketlere hazırlıksız yakalanmıştı. 1789'dan itibaren başta Fransa'da olmak üzere kitle orduları büyümeye başlamış ve Napolyon'un yayılmacı siyaseti tüm Avrupa'yı etkisi altına almıştı. Fransa askerî alandaki gelişmelerin anlam kazanması için nitelikli

---

⁶² Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", s. 125

⁶³ Zeynep Sözen, "Constantin Ipsilanti's Contributions to Ottoman Military Reform", *Euromentor Journal-Studies About Education*, Sayı 1 (2017), c. 8, s. 149.

⁶⁴ Sadık Çetin ve Ayhan Doğan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusunun Kurulması ve Amasya'ya Yansımaları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Sayı 3 (2018), c. 17, s. 1176.

⁶⁵ Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 27.

subaylar yetiştirebilecek bir askerî eğitimin ve gelişmiş bir ordunun olması gerektiğinin farkına varmıştı. Osmanlı Devleti de gelişmiş bir piyade ordusuna ihtiyaç duyan devletlerden bir tanesiydi⁶⁶. Ayrıca bu dış etkenlerin yanında, ülke içinde merkezi otoriteye karşı gösterilen direnç de bu dönemin politikasını belirlemede etkili olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın artan vergi ve toprak talepleri ve eski düzenin bir anda kaldırılmasıyla Bosna gibi bazı bölgelerde baş gösteren ciddi direnişler orduda yenilikler yapılması fikrini uyandıran diğer gelişmeler olmuştur⁶⁷. II. Mahmut döneminde, sonraki dönemlerde askerî alanda yapılacak yenileşme çalışmalarının temelleri atılmıştır.

II. Mahmut döneminde yapılan en köklü yeniliklerden birisi 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıdır. Bu gelişme II. Mahmut ve devlet yöneticilerinin daha somut ve yaygın askerî yenilikleri hayata geçirmeleri için önemli bir başlangıç olmuştur. Bu önemli gelişmenin ardından Avrupa tarzını benimseyen askerî birlikler kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır⁶⁸. Bu kapsamda, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adında yeni bir ordu kurulmuştur. Bunun gerekçesi olarak yeniçerilerin seferlerde başarısız olması, eski gücünü kaybetmesi ve yapılan ıslahat girişimlerinin başarısız olması gösterilmiştir⁶⁹. Kurulan yeni ordunun Avrupa'da uygulanan eğitim yöntemleriyle yetiştirilmesi beklenmiştir. Ancak, mevcut eğitimcilerden çok azı modern öğretim yöntem ve tekniklerine hâkim olduğu için Emin Ağa ve Hüsrev Paşa gibi tecrübeli askerlerden faydalanılmıştır. Bu dönemde askerî talimler bizzat II. Mahmut tarafından takip edilmiştir. II. Mahmut, Hassa birliklerinin talimlerini bizzat kendisi yaptırmıştır. Önceleri temkinli bir tavır sergilense de Avrupa'dan subay istihdamı da askerî eğitim alanındaki yenileşme çabalarının bir parçası olmuştur. Bu dönemde orduda eğitim veren ilk yabancı subay Calosso olmuştur⁷⁰.

---

⁶⁶ Gültekin Yıldız, “Üniformalı Padişah II. Mahmud”, *Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz İstanbul 2010, s. 103.

⁶⁷ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, s. 127.

⁶⁸ Necmettin Alkan, “II. Abdülhamit Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her İki Tarafın Beklentileri”, s. 140.

⁶⁹ Hamza Keleş, “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kânûnnâmesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Sayı 1 (Mart 2006), c. 14, s. 227.

⁷⁰ Gültekin Yıldız, “Üniformalı Padişah II. Mahmud”, s. 108.

II. Mahmut, ilk başlarda III. Selim tarafından kurulan Nizam-ı Cedid ordusundaki uygulamalarda küçük değişiklikler yaparak bunların benzerini kullanmıştır. Yeniçerilikle ilgili olan unvanlar ve isimler kaldırılmıştır. Orduya öncelikli olarak on beş ile otuz yaş arası olanların kaydı yapılmıştır. Ordu ilk olarak on iki bin askerden oluşmuştur. Bu askerler “tertip” adı verilen sekiz alaya bölünmüştür. Bir askerin çalışkanlığı ve yeteneklerine göre binbaşı rütbesine kadar terfi edebilmesi sağlanmıştır⁷¹. Her tertip 1526 kişiden oluşmuştur ve “saf” adı verilen 15 bölüğe bölünmüştür. Her saf bir yüzbaşının komutasına verilmiştir. Daha sonra “tertip” ve “saf” isimleri Avrupa askerî sistemine uygun olmadığı gerekçesiyle sırasıyla alay ve bölük olarak değiştirilmiştir. Her alayın komutası bir miralaya (albay) verilmiştir.⁷² Bu yeni ordunun er ve subaylarının, okuma ve yazma bilmesi gerektiğinden hareketle 1831 yılında Talimhane açılmıştır. Bu kurumda okuma ve yazma eğitiminin yanı sıra savaş teknikleri ve dini bilgiler konusunda da eğitim verilmiştir⁷³. Ayrıca bu dönemde yeni rütbeler kullanılmaya başlanmıştır⁷⁴.

Yeniçeri ordusunun kaldırılması nedeniyle isyanlara yol açmamak için Osmanlı yönetimi başlangıçta kapsamlı reformlardan uzak durmuştur. Daha önceki reform hareketlerinin ürünü olan askerî kurumlar devam ettirilmiş ve bazı yeniçeri subayları da yeni orduda görev almışlardır. Bu nedenle yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin tam anlamıyla çağdaş bir ordu olmadığı ifade edilmektedir⁷⁵. Ayrıca o dönemde Osmanlı ordusunun komuta kademesinde yer alan subay sayısı da oldukça azdı ve eğitimleri de yeterli değildi Bunun yanı sıra Sanayi İnkılabı'ndan sonra savaş olgusu karmaşık bir hal almış ve savaşların idaresi daha zor hale gelmiştir. Bu bağlamda, subaylardan beklenen görev ve yeterlikler de değişime uğramış ve daha nitelikli mesleki ve akademik eğitim veren askerî

⁷¹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, s. 366.

⁷² Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar)*, K.K.K. Basımevi, Ankara 1983, s. 79.

⁷³ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s. 63.

⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 277.

⁷⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 36.

kurumların açılması önemli hale gelmiştir⁷⁶. Yapılan uygulamaların çağdaş bir askerî eğitim sistemi kurmada yeterli olmadığı görülerek, 1834 yılında Maçka'da Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) kurulmuştur⁷⁷. Bu gelişme, askerî reformlarının en önemlilerinden bir tanesi ve Osmanlı Devleti'nin modernleşme hareketlerinin dönüm noktalarından birisi olmuştur⁷⁸.

Daha önceki geleneksel askerî eğitim kurumlarından farklı olarak Mekteb-i Harbiye'nin kurulmasının temel amacı, yeni kurulan ordunun subay ihtiyacını mümkün olduğunca Avrupa tarzında eğitim yaparak sağlamak olmuştur. Dönemin önde gelen yöneticileri bu yolla Avrupa'ya uyum sağlayan yenilikçi askerler yetiştirmeyi ve böylece Osmanlı askerî sistemindeki aksaklıkları gidermeyi amaçlamışlardır⁷⁹. Mekteb-i Harbiye'nin idaresinde görevlendirilen Mehmed Namık Paşa, Fransız ekolünü benimsemiştir ve Fransız Askerî Akademisi'nin (L'Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr) uygulamalarını takip etmiştir. Ancak o dönemde Osmanlı Devleti'nde yeterli bir ilköğretim sistemi bulunmadığından askerî öğrenciler, öncelikle okuma yazma eğitimi aldıktan sonra ilkokul seviyesindeki diğer dersleri tamamlamışlardır. Altı yıl sonra ortaokul ve lise düzeyinde eğitime başlayan askerî öğrenciler; mühendislik, atış bilgisi, strateji, operasyon, şehir planlaması, sanat ve politika alanlarında da eğitim görmüşlerdir⁸⁰. Mekteb-i Harbiye daha önceki askerî okullara göre daha çağdaş bir yapıya sahip olsa da kuruluş yıllarında tamamen bir yükseköğrenim kurumu özelliği taşımadığı söylenebilir. 1834-1851 yılları arasında geleneksel medrese eğitiminden büyük farklılıklar göstermemiştir⁸¹. Er olarak adlandırılan öğrenciler,

---

⁷⁶ Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 31.

⁷⁷ Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar)*, s. 80.

⁷⁸ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, s. 147.

⁷⁹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s. 34.

⁸⁰ Mesut Uyar ve A. Kadir Varoğlu, "In Search Of Modernity And Rationality: The Evolution Of Turkish Military Academy Curricula in A Historical Perspective", s. 183.

⁸¹ Milli Savunma Bakanlığı, *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, Ankara 2000, s. 254

ağırlıklı olarak medrese geleneğinden kalan dersler görmüşlerdir. Sekiz kısma ayrılan okulda her bir kısımdaki öğrencilerin aldıkları dersler şunlardır:

Birinci sınıf öğrencileri: Kum üzerine yazı ve rakam yazma, iki harfli heceleri ve kelimeleri okuma.

İkinci ve üçüncü sınıf öğrencileri: Üç harfli kelimeleri okuma.

Dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri: Dini bilgiler ve yazı eğitimi.

Altıncı sınıftan itibaren: Askerî talimatnameler, dil bilgisi, yazma, hendese, hesap, harita okuma⁸².

Mekteb-i Harbiye’de ağırlıklı olarak istihkâm ve askerî talimlere öncelik verilmiştir. Piyade ve süvari eğitimleri yeterli düzeyde olmamıştır⁸³. Öğretim kadrosu mühendishane mezunları, subaylar ve yabancı askerî uzmanlardan oluşmuştur. Askerî bilimlerin yanı sıra savaş tekniklerinin de öğretildiği bu kurumda modern bilimler (matematik, geometri, mühendislik) de zaman içinde öğretim programında yer bulmuştur. Okulun öğrenim süresi dört yıl olarak başlamış ancak daha sonra üç yıla sınırlandırılmıştır. Mekteb-i Harbiye, ordunun yanı sıra bürokrasinin gerek duyduğu eleman ihtiyacını da karşılamıştır⁸⁴.

Mekteb-i Harbiye’de Mekteb-i Harbiye’de bir tabur 8 kısma ayrılmıştır. 1. kısımda okuma yazma eğitimi verilmiştir. Sekizinci kısmı başarıyla bitirenlerden 100 aday seçilerek bir üst mektepte askerlik ve genel kültür dersleri almışlardır. En yüksek başarıyı gösteren askerî öğrenciler her yıl Avrupa ülkelerindeki askerî akademilere gönderilmiştir. 1840 yılında öğretim programına Fransızca dersi konulmuştur. 1841’den sonra Riyaziye (Matematik) dersi, 1842’de ise meç ve kılıç dersleri öğretim programına eklenmiştir. Bu derslerin verilmesi için Fransa ve Prusya’da yeni öğretmenler getirilmiştir⁸⁵.

---

⁸² *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, s. 367.

⁸³ Mustafa Ergün ve Tayyip Duman, “19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları”, *Yeni Türkiye*, Sayı 1 (1996), c. 7, s. 501.

⁸⁴ Osman Taştekin, “18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları” s. 1151.

⁸⁵ Mustafa Ergün ve Tayyip Duman, “19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okullarının Ders Programları Ve Ders Kitapları”, s. 501.

Mekteb-i Harbiye'nin düzenli bir öğretim programına kavuşması 1847'den itibaren olmuştur. Askerî ve fen dersleri arasında denge kurularak cebir, resim, harita, piyade ve süvari, istihkâm, yüzme, mekanik ve perspektif gibi dersler de eğitim programında yer almaya başlamıştır⁸⁶.

II. Mahmut dönemindeki batılılaşma çabaları kapsamında açılan bir diğer önemli okul, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye hekim ve cerrah yetiştirmek amacıyla 1826 yılında açılan Mekteb-i Tıbbiye'dir. Tıp okulunun açılmasının başlıca nedeni, yeni ordudaki doktor ve cerrahların Müslümanlardan oluşmasının istenmesiydi. Çünkü o dönemde Osmanlı ordusunda görev yapan doktor ve cerrahların tamamı Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler ya da Avrupa'dan gelen yabancılarıydı. Bu okuldan beklenen; geleneksel Osmanlı tıbbını, modern tıbbi ve yabancı dilleri bilen doktorlar yetiştirmek olmuştur⁸⁷. Okula hem dışarıdan hem de Mansûre ordusundan askerler kabul edilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye'de yabancı dil olarak Fransızca okutulmuştur. Ayrıca öğrencilere okuma-yazma, dil bilgisi, dini bilgiler, fen bilimleri ve anatomi dersleri verilmiştir. Okulu bitirenler, tabip ya da cerrah olarak mezun olduktan sonra bir yıl staj görüp sahada görev almışlardır. Kuruluşundan itibaren devletin hekim ihtiyacını karşılayan Mekteb-i Tıbbiye daha sonraki dönemlerde adı, öğretim programı ve binası sık sık değişmiştir. Tıp okulu Osmanlı Devleti'nde yaşanan batılılaşma hareketlerinin odak noktası olmuştur⁸⁸. 1843 yılından itibaren bu okuldan mezun olanlar, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşen yeniliklerde önemli rol oynamıştır⁸⁹. Bu dönemde kurulan bir diğer askerî okul da Mızıka-i Hümayun'dur. Askerî bandolara öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan bu okulda öğrencilere öncelikli olarak dini dersler ve dil dersleri, daha sonra doğu ve batı müziği eğitimi verilmiştir⁹⁰.

II. Mahmut döneminde, 1834 yılından itibaren Avrupa'ya eğitim için belirli aralıklarla askerî öğrenci gönderilmiştir. Başlangıçta bu öğrencilerin çoğu askerî okullardan seçilmiştir. Eğitimini tamamlayıp

⁸⁶ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s. 64.

⁸⁷ Gültekin Yıldız, "Üniformalı Padişah II. Mahmud", s. 126.

⁸⁸ *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, s. 249.

⁸⁹ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, s. 82.

⁹⁰ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, s. 373.

geri dönenlerden bazıları batılı düşünceleri benimsemiş ve reform çalışmalarında yer almışlardır⁹¹. II. Mahmut'un ıslahat çalışmalarında farklı yerli ve yabancı devlet adamı ve uzmanlardan da faydalandığı görülmüştür. II. Mahmut'un askerî alandaki ıslahatlarında etkilendiği önemli isimlerden birisi Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dır. Eğitim ve kültür alanındaki ıslahatlarıyla öne çıkan Kavalalı Mehmet Ali Paşa 1813 yılında Avrupa'ya öğrenci göndermiş, 1825'te Harbiye ve Erkan-ı Harbiye'yi açmış, devlet matbaası kurmuş ve 1828'de ilk gazeteyi çıkarmıştır⁹². II. Mahmut Osmanlı ordusunun ıslah edilmesi için resmi yollarla Prusya'dan subay talep edilmiştir. Prusyalı subay Helmut Van Moltke, askerî alandaki yenileşme çalışmalarında yaklaşık dört yıl süreyle görev almıştır⁹³.

Sonuç olarak, her ne kadar II. Mahmut döneminde reform hareketleri geleneklere bağlı kalarak gerçekleştirilse de bu dönemde gerçekleştirilen askerî reformların önceki dönemlere göre daha sistemli olduğu, batılılaşma çizgisinde ilerlediği, toplumun her alanında kendini gösterdiği ve özellikle de bilimin yayılmasında etkili olduğu ifade edilebilir. İlköğretimin zorunlu hale getirilmesi ve yayılmasına yönelik çalışmalar yapılması okuma-yazma sorununun çözümüne yönelik çabaların kanıtı niteliğindedir. Bu dönem yapılan yenilikleri eğitim bilimleri açısından değerlendirmek de doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü II. Mahmut'un savaş eğitimlerini izlemesi, gerektiğinde müdahale ederek değiştirmesi ve bizzat talimleri yönetmesi ordunun başarısının sadece sayısal üstünlüğü sağlamakla değil; çağdaş öğretim yöntemleriyle askerlerin niteliğinin artırılması yoluyla da gerçekleşeceğini düşündüğünü göstermektedir.

2.4. Tanzimat Dönemi

Tanzimat Dönemi'ne kadar batılılaşma sürecinde gerçekleştirilen reformlar belirli bir plan dâhilinde ve sistemli bir biçimde gerçekleşmemiştir. Bu reformların temel amacı askerî mağlubiyetlerin getirdiği itibar kaybını telafi etmek olmuştur⁹⁴. 19. yüzyılın ortalarına

---

⁹¹ Roderic H. Davison, "Westernized Education in Ottoman Turkey", s. 291.

⁹² Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s. 64.

⁹³ Necmettin Alkan, "II. Abdülhamit Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her İki Tarafın Beklentileri", s. 141.

⁹⁴ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, s. 90.

kadar kurulan Osmanlı eğitim kurumlarından daha çok askerî gereksinimleri karşılamaları beklenmiştir. Ancak Tanzimat Dönemi'yle birlikte sivil okulların kuruluşu yeni bir sistemin başlangıcı olmuştur. Ayrıca yıllardır Osmanlı Devleti'nin en önemli kurumları olan medreselere ilgi azalmıştır. Daha önceki dönemlerde Avrupa'ya askerî eğitim için gönderilen öğrenciler Müslüman olanlarla sınırlıyken, Tanzimat Dönemi'nde çok sayıda Müslüman ve gayrimüslim öğrenci, askerî ve sivil alanlarda eğitim için gönderilmiştir⁹⁵. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kazanmasının yolunun batılılaşma olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Bu doğrultuda, eğitim sistemi Batı'daki uygulamalara göre yeniden düzenlenmiştir. Özellikle Fransız eğitiminin ve kültürünün etkisi açıkça görülmüştür⁹⁶. Tanzimat dönemine gelindiğinde batılı yöntemlere göre eğitim veren askerî okullar şunlardır:

- 1- Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'dan
- 2- Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun
- 3- Mekteb-i Tıbbiye
- 4- Mekteb-i Harbiye
- 5- Mızıka-i Humayun

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda eğitime ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Ancak 1845 yılında Abdulmecid tarafından yayınlanan fermanla birlikte eğitim alanında yenileşme hareketleri hızlanmıştır. Muvakkat Meclis-i Maarif adında bir meclis kurularak eğitim alanında yenilikler içeren reform çalışmalarına başlamıştır⁹⁷. Eğitim, “maarif” adı verilen daha çağdaş bir çizgide ilerlemeye başlamıştır. Bu dönemde mekteplerin sadece İstanbul'da değil, büyük vilayetlerde ve taşrada da açılması gerektiği fikri öne çıkmıştır. Bu bağlamda, eğitimin yaygınlaştırılmasının önemli bir Tanzimat dönemi politikası olduğu söylenebilir. Dönemin önde gelen devlet adamlarından Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın

---

⁹⁵ İhsanoğlu, *Ottoman Educational Institutions During the Reform Period: Foundation for Science Technology and Civilization*, s. 12.

⁹⁶ Adil Şen, “Osmanlı'dan Günümüze Eğitimde Modernleşme Çabaları”, *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 57 (Güz 2013), c. 17, s. 483.

⁹⁷ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, s. 94.

çalışmaları, eğitimde yenileşme çalışmalarını üst seviyeye taşımıştır. Tanzimat Dönemi'nde eğitim ihtiyaçları için askerî eğitim kurumlarına öncelik verilmiştir. 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, eğitimi daha sistemli hale getiren önemli bir adım olmuştur⁹⁸.

Bu dönemde askerî eğitim kurumlarının açılması noktasında da bazı gelişmeler yaşanmıştır. Ordu merkezi olan bölgelerde idadi (lise) seviyesinde askerî okulların açılması planlanmıştır. Mehmet Emin Paşa'nın 1841 yılında Mekteb-i Harbiye Nazırı olarak göreve gelmesiyle askerî idadilerin kuruluş çalışmaları başlamıştır. 1845 yılından itibaren öğrenim süreleri beş yıl olan idadiler açılmıştır. Bu doğrultuda Harbiye; dört yıllık yüksek öğrenim sunan Mekteb-i Ulum-u Harbiye ve üç yıllık hazırlık eğitimi veren Mekteb-i Fünun-u İdadîye olmak üzere iki kısma ayrılarak batılı tarza uygun hale getirilmeye çalışılmıştır⁹⁹. Tıbbiye ve Mühendishanelerin orta öğretim kısımları ayrılarak idadilere devredilmiştir. Harp Okulunda sadece savaş eğitimi verilmiş, idadilerde ise bu okula hazırlık dersleri okutulmuştur. İdadilerde başlangıçta sadece Arapça, Farsça, basit hesap ve yazı dersleri verilmiştir. 1850 yılından itibaren Fransızca, tarih, coğrafya, cebir, astronomi, geometri, matematik, resim, hat, mantık ve dil bilgisi gibi dersler de öğretim programına eklenmiştir¹⁰⁰. Yine bu dönemde, donanmanın personel ihtiyacını karşılamak üzere İmalat-ı Sıbyan Taburu ve kara ordusu içinde pratik sanat okulları açılmıştır¹⁰¹.

Emin Paşa, Avrupa'ya eğitime giden ilk öğrencilerden olduğu için eğitim seviyesinin artırılmasının nitelikli subay yetiştirmede etkili olacağına inanmıştı. Bir yüksek öğrenim kurumu olarak Mekteb-i Harbiye'nin çağdaş bir eğitim programına sahip olması gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle askerî eğitim sisteminde pozitif bilimlere önem vermiştir. Ayrıca onun döneminde Avrupa'dan eğitimini tamamlayıp

---

⁹⁸ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s. 82.

⁹⁹ İhsanoğlu, *Ottoman Educational Institutions During the Reform Period: Foundation for Science Technology and Civilization*, s. 11.

¹⁰⁰ Mustafa Ergün ve Tayyip Duman, "19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okullarının Ders Programları Ve Ders Kitapları", s. 501.

¹⁰¹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s. 77.

dönen öğrencilerin ve Avrupalı öğretmenlerin sayısı da artmıştır. Mekteb-i Harbiye, bu dönemde Fransa'daki Harp Okulu'nun (L'Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr) programına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir 1845 yılından itibaren Mekteb-i Harbiye'de yenilenme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu dönem, eğitimin daha sistemli bir biçimde yürütülmeye başlanması açısından askerî eğitim tarihinde oldukça önemlidir. Daha önceden Avrupa'ya eğitim için gönderiler öğrenciler, ülkeye dönerek askerî okullarda görev almaya başlamışlardır¹⁰². Öğrencilerin kıyafetleri değiştirilmiş ve batıya uygun subay kıyafetleri kullanılmıştır. Eğitim için Fransa'dan öğretmenler çağrılmıştır. Ayrıca askerî öğrencilerin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi amacıyla Erkan-ı Harp (kurmay sınıfı) kurulmuştur. 1851 yılında Harbiye'nin eğitim ve öğretimine ilişkin bir toplantı yapılmış ve önemli kararlar alınmıştır. Buna göre okulun dört yıllık olmasına, derslerin ve ders sürelerinin planlı bir şekilde tespit edilmesine ve eğitim programının düzenlenmesine karar verilmiştir¹⁰³. 1851 yılı itibariyle Mekteb-i Harbiye'de sekizi kurmay sınıfında, 93'ü veteriner ve mevcut sınıflarda olmak üzere 101 askerî öğrenci eğitim görmekteydi. Bu dönemde Mekteb-i Harbiye'nin birinci sınıfında matematik, geometri, Fransızca ve er eğitimi; ikinci sınıfında fen bilgisi, haritacılık, istihkâm ve Fransızca; üçüncü sınıfta Fransızca, haritacılık ve muharebe ve kılıç talimleri; dördüncü sınıfta ise topçuluk, haritacılık, sevk ve idare ve Fransızca eğitimi verilmiştir¹⁰⁴.

1845 yılından itibaren askerî idadilere öğrenci sağlamak amacıyla askerî rüştiyeler açılmıştır¹⁰⁵ 1848 yılında Mekteb-i Harbiye ilk mezunlarını vermiştir. 1863 yılından birinci meşrutiyet dönemine kadar Mekteb-i Harbiye'de düzenlemeler devam etmiştir. Avrupa'da bulunan harp okullarının düzeyine erişmek için öğretim programında yenilikler yapılmış ve matematik dersi her bir sınıf seviyesinde okutulmaya başlamıştır. 1872 yılında sınav sistemi değiştirilmiştir. Sözlü sınavlar kaldırılarak yazılı sınav uygulamasına geçilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin

---

¹⁰² Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 62.

¹⁰³ *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, s. 254.

¹⁰⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, s. 367.

¹⁰⁵ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s. 76.

sınıflara ayrılma yolları daha belirgin hale getirilmiştir¹⁰⁶.

1862 yılında askerî alanda teknik ve akademik bilgi veren Tophane İdadi Bölükleri kurulmuştur. 1864 yılında Harbiye'ye kurmay sınıfı eklenmiştir. 1864 yılında askerî liselere aday yetiştiren Mahreci Mekatibi Askeriye açılmıştır. 1875'te İstanbul'da 9 adet askerî rüştiye açılmıştır. Aynı yıl Menşe-i Muallim adı verilen Askerî Öğretmen Okulu hizmete başlamıştır. Avrupa'ya tıp eğitimi için askerî öğrenciler gönderilmiştir. Yine bu dönemde Bahriye Mektebi bünyesinde çeşitli reformlar yapılmıştır¹⁰⁷. Prusya ve Fransa'dan öğretmenler davet edilerek ders programları yeniden düzenlenmiş ve askerî bilimlerin öğretilmesine ağırlık verilmiştir. II. Mahmut döneminde eğitim için Avrupa'ya gönderilen subaylar, eğitimlerini tamamlayarak geri dönmüş ve askerî okullara öğretmen olarak görevlendirilmişlerdir. Mekteb-i Harbiye, yeni kışlasına taşınmış ve eski kışlası yenilenerek İdadiye-i Şahane (Askerî Lise) öğrencilerinin eğitimi için kullanılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde daha önceki dönemlerde olduğu gibi askerî alandaki ıslahat çalışmalarda yabancı subay ve eğitimcilerden de faydalanılmıştır. Piyade ve süvari eğitimleri Fransız sistemine göre topçu eğitimleri ise Prusya yöntemlerine göre yapılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde askerî öğrencilerin maaşlarında da iyileştirmeler yapılmıştır. 1891 yılına kadar üç yıllık eğitim veren idadilerin eğitim süresi bu yıl içinde dörde çıkarılmıştır. Ancak 1898 yılında bu uygulama kaldırılmış ve yalnızca Harbiye İdadisi'nde dört yıllık eğitim devam etmiştir¹⁰⁸.

Tanzimat Dönemi Mekteb-i Tıbbiye için de önemli bir dönemdir. Bu dönemde Fransızca eğitime geçilmiş ve öğretim programı yeniden düzenlenmiştir. Avrupa'dan getirilen ders materyalleri ve uzmanların da etkisiyle öğretim daha güçlü hale getirilmiştir. Yabancı dil, dil bilgisi, sanat, doğa bilimleri ve tıp bilimleri dersleri okutulmuştur. Tıp okulu, ilk mezunlarını 1840 yılında vermiştir¹⁰⁹. Haydarpaşa Hastanesi'nde üç yıllık eğitimini tamamlayan cerrahlar, subay rütbesi almışlardır. Bu dönemde Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olanlar staj için Avrupa'ya

¹⁰⁶ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, s. 367.

¹⁰⁷ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s. 78.

¹⁰⁸ Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar)*, s. 83-85.

¹⁰⁹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, s. 369-370.

gönderilmiştir. Ayrıca mezunlar, albaylık rütbesine kadar yükselerek devletin çeşitli kademelerinde görev almışlardır. Yine bu dönemde Mekteb-i Harbiye bünyesinde ayrı bir sınıf açılarak yabancı uzmanların da desteğiyle veterinerlik eğitimine başlanmıştır. Daha sonra veterinerlik eğitimi Askerî Tıbbiye'ye devredilmiştir. Okulu bitiren askerî öğrenciler teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve bir yıl hastanede görev yaptıktan sonra üsteğmenlik rütbesiyle sahada görevlendirilmişlerdir¹¹⁰. Tanzimat Dönemi'nde mühendis yetiştirmeye yönelik yenilikler de devam etmiştir. 1847 yılında Bekir Paşa'nın Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyün'un başına gelmesiyle, bu okulda da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Okulun öğrencilerine lise düzeyinde eğitim verecek olan bir idadi kurulmuştur. Okul dört yıllık eğitim veren mimar ve topçu okuluna dönüştürülmüştür¹¹¹. 1871 yılında Mühendishane ve Mekteb-i Harbiye birleştirilmiş, 1878'de tekrar ayrılmışlardır¹¹².

Eğitim açısından değerlendirildiğinde, Tanzimat Dönemi devlet adamlarının en büyük başarılarının bu alanda olduğu görülmektedir¹¹³. Tanzimat Dönemi, eğitimin kurumsallaşmaya başladığı önemli bir dönem olarak görülebilir. 1834 yılında Mekteb-i Harbiye, kuruluşundan itibaren geçen 14 yıl içinde sürekli yapılan değişikliklerden dolayı yeterince kurumsallaşamamış ve istenen sonuçlar alınamamıştır. Özellikle akademik derslerin ağırlığı, mesleki eğitime öncelik verilmemesine neden olmuştur. Ayrıca öğrencilerin altyapı eksikliği de eğitim açısından önemli bir sorun teşkil etmiştir¹¹⁴. 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti'ndeki eğitim kurumları, ülkenin modernleşmesinde rol alacak yeterli lider kadroyu yetiştirememiştir. Tanzimat Dönemi'nde okullar; yabancı dil, matematik, fen, coğrafya, tarih ve politika gibi dersleri batılı tarzda öğretmeye başlayarak sonraki dönemlerde Osmanlı modernleşmesinde görev alacak kişileri

---

¹¹⁰ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s. 57-58.

¹¹¹ *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, s. 243.

¹¹² Mustafa Ergün ve Tayyip Duman, "19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okullarının Ders Programları Ve Ders Kitapları", s. 499.

¹¹³ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, s. 109.

¹¹⁴ Fatih Gürses, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914)*, s. 62.

yetiştirmeye başlamıştır¹¹⁵. Tanzimat, Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim sisteminin en önemli savunucuları olan ilmiye sınıfının da sistemdeki gücünü kaybettiği bir dönem olmuştur. Çünkü 19. yüzyılda medrese eğitim sistemi, çağın gerektirdiği yetişmiş insan gücünü sağlamaktan uzak kurumlar haline gelmiş ve modern eğitim kurumlarıyla rekabet gücünü yitirmiştir¹¹⁶.

Bu bağlamda, Tanzimat Dönemi daha sonraki dönemlerde yapılacak olan geniş kapsamlı değişikliklerin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Bu değişikliklerin gerçekleştirilmesi için eğitilmiş bir kadro oluşturulması dönemin temel amaçlarından birisi olmuştur Pozitif bilimlere uygun bir şekilde yetiştirilmiş ve pratik bilgilerle donatılmış bir yönetici kadrosu yetiştirilmek istenmiştir¹¹⁷. Bu durum, eğitim yönetiminin daha nitelikli bir şekilde gerçekleştirilmek istendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu dönemde hem öğretim programlarında yapılan kapsamlı reformlar hem de idadilerin kuruluşuyla öğrencilerin eğitim altyapısının güçlendirilmesi eğitime verilen önemin göstergeleridir. Avrupa'dan alınan öğretim yöntem ve tekniklerine göre askerî eğitimi sürdürme girişimleri de bilimin Osmanlı eğitim sisteminde yerleşmeye başladığını ortaya koyan önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

2.5. II. Abdülhamid Dönemi

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi 1876 yılında ilan edilmiş ve eğitimle ilgili hükümler anayasada yer almıştır. Bu hükümler doğrultusunda, eğitime devletin bir görevi olarak özel bir önem verilerek Tanzimat Dönemi'nde başlayan yenilikler bu dönemde de devam ettirilmiştir¹¹⁸. Askerî alandaki gelişmeler önceden olduğu gibi bu dönemin reform hareketlerine de yön vermiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda alınan yenilgi Osmanlı üst yöneticilerinin subay eğitimi ve Harbiye'nin önemini yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Bu doğrultuda askerî eğitim alanında reformlar yapılmıştır. Askerî eğitim

---

¹¹⁵ Roderic H. Davison, "Westernized Education in Ottoman Turkey", s. 295.

¹¹⁶ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, s. 15.

¹¹⁷ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1809-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, s. 80.

¹¹⁸ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, s. 111.

için Avrupa'dan uzman getirtme geleneği yeniden canlanmış ve Almanya eğitim sistemi bu dönemde etkili olmuştur¹¹⁹. II. Abdülhamid döneminde, Tanzimat döneminde benimsenmiş olan bürokratik eğitim sisteminin yerine monarşik bir modernleşme yolu kullanılmak istenmiştir. Bu durum, askerî eğitim sisteminin ıslah edilmesini önemli hale getirmiştir. Bu dönemdeki askerî reformların temel amacı askerî eğitim veren okulların sayısını artırmak ve İstanbul dışında da yaygınlaşmasını sağlamak olmuştur¹²⁰. II. Abdülhamid geleneğe bağlı bir modernleşme anlayışına sahip olmuştur. Hem İslamiyet'i bir ideoloji olarak benimsemiş hem de bilimi ön planda tutmuştur. Bu dönemde eğitimin kurumsallaşması üst düzeye çıkmıştır. Ruslara karşı alınan yenilgiler, devlet yönetiminde olanların askerî okulları daha etkin hale getirme ve nitelikli subay yetiştirme konusunda harekete geçirmiştir. Bu doğrultuda, ülkeye yabancı uzmanlar davet edilmiştir. Uzmanlar askerî eğitimi inceleyerek gördükleri eksiklikleri raporlaştırmış ve bazı öneriler sunmuşlardır. Bu öneriler askerî alandaki reform çalışmalarına yön vermiştir¹²¹. 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni uygulama çabaları devam etmiş, eğitimi yaygınlaştırmak ve ülkenin her köşesine ulaştırmak önemli bir devlet politikası olmuştur¹²².

II. Abdülhamid, askerî alanda yapılan reformların teknik ve eğitim yönlerine önem vererek bu reformlarda Alman modelini benimsemiş ve bu konuda Almanya'dan yardım istemiştir. Yapılan diplomatik temaslar sonucunda yaklaşık iki yıllık bir bekleyişten sonra Otto von Kaehler liderliğindeki askerî heyet 1882 yılında İstanbul'a gelmiştir. Bu gelişmeden sonra ordunun ıslah edilmesinde Alman uzmanlardan faydalanma uygulaması bir dönem daha sürmüştür¹²³ Otto von Kaehler yaptığı incelemenin ardından bir reform önerisi raporu hazırlamıştır. Bu raporda askerî okulları birçok yönden yetersiz

---

¹¹⁹ Mesut Uyar ve A. Kadir Varoğlu, "In Search Of Modernity And Rationality: The Evolution Of Turkish Military Academy Curricula in A Historical Perspective", s. 187.

¹²⁰ Özge Kurşun Tükenmez, "II. Abdülhamid Döneminde Modern Askerî Eğitim Sistemi", s. 457.

¹²¹ Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim", s. 35.

¹²² Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s. 86.

¹²³ Necmettin Alkan, "II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her İki Tarafın Beklentileri", s. 150.

bulmuştur. Kaehler tarafından raporlanan eksiklikler; ordunun yapısının ülkenin ihtiyaçlarıyla uyumlu olmaması, asker alma sisteminin sorunlu olması, subay eğitim sisteminin yetersiz olması ve uygulamadan uzak olmasıydı¹²⁴. Ayrıca Kaehler askerî öğrencilerin teorik olarak edindiği bilgileri uygulama fırsatı bulamadıklarını ve saha tecrübesi olmadan göreve başladıklarını öne sürmüştür. Daha sonra Sultan II. Abdülhamid tarafından talep edilen bir diğer uzman Colmar von der Goltz da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Fransız modelindeki aşırı bilimsel müfredat yoğunluğunun saha deneyimini engellediğini ve bu sistemin faydasız olduğunu ifade etmiştir¹²⁵. Von der Goltz ilk görevini subay eğitimi alanında yapmıştır. Ayrıca genelkurmayın teşkilatlandırılması, ordunun yeniden yapılandırılması, asker alma kanunu ve silahlandırma konusunda da faaliyet göstermiştir¹²⁶.

Yabancı uzmanların bu tavsiyeleri, hem askerî eğitimi hem de askerî personelin statüsünü etkilemiştir. 1884 yılında uygulamaya dönük yeni dersler öğretim programına eklenmiştir, subayların seçiminde ve mezuniyetinde daha titiz davranılmıştır. Üç yıllık eğitime göre yeniden hazırlanan öğretim programından askerlikle ilgisiz olan bazı dersler çıkarılarak yerine harp tarihi, silah bilgisi, strateji, taktik, muhabere ve Almanca gibi dersler eklenmiştir. Askerî dersler ve mühendisliğe ağırlık verilen öğretim programında uygulama derslerine de yer verilmiştir. Askerî okulların öğretim programlarının güncellenmesi ve eğitim yöntemlerinin değiştirilmesi yoluyla askerî eğitimde önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Akademik eğitimin ağırlığı, askerî eğitime kaydırılarak askerî öğrencilerin istek ve görevlerine öncelik verilmiş ve eğitimler buna göre düzenlenmiştir. Ayrıca Avrupa askerî sistemine uygun bir biçimde eğitim görmek üzere Osmanlı subayları belirli aralıklarla Almanya'ya gönderilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye'de iyileştirme çalışmaları yapılmış ve bu doğrultuda Almanya'dan uzmanlar getirilmiştir¹²⁷. Erkan-ı Harbiye

---

¹²⁴ Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 89.

¹²⁵ Mesut Uyar ve A. Kadir Varoğlu, "In Search Of Modernity And Rationality: The Evolution Of Turkish Military Academy Curricula in A Historical Perspective", s. 187.

¹²⁶ *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, s. 255.

¹²⁷ Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar)*, s. 90-95

sınıfları “askerî” ve “fenni” olmak üzere iki sınıfa ayrılmış, ilk kısımda askerî talimler ikinci kısımda ise mühendislik derslerine ağırlık verilmiştir. 1887 yılında Mühendishane'nin yapısında da önemli değişiklikler yapılmıştır. Okulun öğretim süresi beş yıla çıkarılmış, üç yıl ortak eğitim gören öğrencilerin dördüncü sınıfta istihkâm ve topçu sınıflarına ayrılmasına yönelik düzenleme yapılmıştır. Beşinci sınıfta ise öğrenciler, Harbiye'nin Erkan-ı Harbiye bölümünün derslerini almışlardır. Ayrıca okulun öğretim programı da daha çağdaş bir anlayışla düzenlenerek müfredat ayrıntılı bir biçimde planlanmıştır¹²⁸.

Bu dönemde yeni askerî okulların açılmasından daha çok mevcut okullarda düzenlemeler yapılmasına ağırlık verilmiştir. Mevcut okulların subay ihtiyacını karşılamadığı görülerek askerî rüştiyelerin (ortaokul) sayıları artırılmıştır. 1891 yılına kadar dört yıllık eğitim süresine sahip olan rüştiyelerde 1892 yılından itibaren üç yıllık eğitime geçilmiştir. Bu okullar 1895 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Rüştiyelerde verilen derslerden bazıları; Fransızca, Arapça, Farsça, resim, coğrafya, geometri, matematik ve ilmihaldir. Bunun yanı sıra idadilere de önem verilmiş ve 1892-1902 yılları arasında bu okulların eğitim niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır¹²⁹. II. Abdülhamid dönemi, bu nedenle idadiler çağı olarak görülmüştür¹³⁰. Bu dönemde Avrupa'da askerî okullarda okutulan birçok kitap Türkçeye çevrilmiştir. Askerî okulların donanım ve ekipmanları yenilenmiş ve tamamlanmıştır. Askerî okullar taşrada yaygınlaştırılmıştır. 1908 yılından itibaren batılılaşma düşüncesinin etkisini artırmasıyla birlikte yenileşme hareketleri yoğun olarak görülmüştür. Bu dönemde öğretim programlarının çeşitlenmiştir. Ayrıca ordunun modernleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmış, silah ve teçhizatları güçlendirilmiştir. Ancak Trablusgarp ve Balkan Savaşları nedeniyle yarım kalmıştır¹³¹.

Yabancı uzmanların Osmanlı askerî eğitim sistemindeki etkilerinin yoğun olduğu bu dönemde eğitim sistemleri arasındaki farkları sunabilmek için Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden bazılarının

---

¹²⁸ Mustafa Ergün ve Tayyip Duman, “19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okullarının Ders Programları Ve Ders Kitapları”, s. 504-505.

¹²⁹ *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, s. 15-17.

¹³⁰ Mehmet Ö. Alkan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim”, s. 34.

¹³¹ Süleyman Karataş, “Osmanlı Eğitim Sisteminde Batılılaşma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (2003), c. 5, s. 231-242.

askerî eğitim sistemlerinden bahsetmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Almanya'da Harp okullardan eğitim süresi 8-10 ay olarak belirlenmişti. Bu sürenin Mekteb-i Harbiye'den daha kısa olduğu görülmektedir. Kurmay eğitimi ise iki Harp Akademisi'nde üç yıllık sürede yapılmaktaydı. Ayrıca bu dönemde Almanya'da atış ve tatbikat eğitimi gibi mesleki eğitim sunan okulların da bulunduğu bilinmektedir. Fransa'da ise bu dönemde iki harp okulu bulunmaktadır. Mekteb-i Harbiye'nin kuruluşunda örnek alınan Fransız Askerî Akademisinde (L'Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr) öğrenim süresi iki yıldır. Kurmaylık eğitimi ise kurmay okulunda iki yıllık sürede verilmekteydi¹³². Eğitim süreleri kıyaslandığında Mekteb-i Harbiye'nin eğitim süresinin bir yıl fazla olduğu görülmektedir.

1. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden 1909 yılına kadar Mekteb-i Harbiye'nin eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmamıştır. 1909 yılında öğretim programında bazı değişiklikler yapılarak temel fen dersleri kaldırılmış ve Osmanlı tarihi, savaş tarihi, dil bilgisi ve bazı mesleki dersler eklenmiştir. 1910 yılında eğitim süresi iki yıla düşürülmüştür. 2. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden 1. Dünya Savaşı'na kadar olan süreç Harbiye için yıpratıcı olmuştur. Siyasi olaylar nedeniyle oluşan kargaşa okulda da kendini hissettirmiş ve olağanüstü önemler alınmasına neden olmuştur¹³³. Mekteb-i Harbiye 1914-1920 yılları arasında kapalı kalmıştır. Türk ordusunun Milli Mücadele döneminde Ankara'da teşkilatlanmasıyla birlikte Zabıt Namzetleri Talimgâhı adında 1920'de tekrar faaliyete başlamıştır. 1923 yılında İstanbul'a taşınarak Harp Okulu adı altında eğitim ve öğretime başlamıştır¹³⁴.

II. Abdülhamid dönemi genel olarak değerlendirildiğinde hem geleneğe hem de bilime dayalı bir reform anlayışın var olduğu söylenebilir. Bu reformların etkisiyle özellikle Tanzimat Dönemi'nde başlayan eğitimin, kurumsallaşmasına önem verilmiştir. Ayrıca eğitimin yaygınlaştırılması da bu dönemin başlıca politikalarından birisi olmuştur.

---

¹³² Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 99.

¹³³ Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), s. 99.

¹³⁴ Deniz Kurt, Türkiye'de Askerî Eğitimin Modernleşme Sürecinde Işıklar Askerî Lisesi, s. 35.

II. Abdülhamid Dönemi'nde eğitim alanından gerçekleşen en önemli başarılarından birisi okul ve öğrenci sayısının önceki dönemlere kıyasla belirgin bir biçimde yükseldiği yükseköğretim alanında olmuştur. Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde dört olan yükseköğretim kurumu sayısı II. Abdülhamid Dönemi'nin sonunda yaklaşık yirmiye yükselmiştir. Bu dönemde eğitim felsefesine ilişkin sorunların da tartışıldığı görülmektedir. Bu dönem eğitim üzerine en fazla yazının yazıldığı ve eğitim sorunlarının ele alındığı dönem olmuştur¹³⁵. Fransa'daki askerî okullardan esinlenerek oluşturulan subay yetiştirme sistemi bu dönemde Alman etkisine girmiştir. Almanya'dan gelen uzmanlar askerî teşkilatlanma ve eğitim uygulamalarında önemli değişiklikler yapmışlardır. Bu dönemde öğretim programlarında değişiklik yapılarak askerî eğitimde uygulamaya ağırlık verilmesinin eğitimin bilimsel yöntemlere göre şekillendiğinin bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Sonuç

Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans, Reform, Aydınlanma Hareketi ve Sanayi İnkılabı gibi gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni de önemli ölçüde etkilemiştir. İmparatorluğun çok uluslu yapısı, bu etkileri daha yoğun biçimde hissetmesine neden olmuştur. 18. yüzyılın başından itibaren yapılan seferlerde Osmanlı ordusu peş peşe yenilgiler almıştır. Bu yenilgiler, Osmanlı Devleti'nin hem toprak hem de itibar kaybetmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler dönemin devlet adamlarının yönünü batıya çevirmiş ve bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. 19. yüzyıl, Osmanlı yöneticilerinin dünyadaki değişimin farkına vardığı, batının bilim ve teknik üstünlüğünü kabul ettiği bir dönem olmuştur. Reform hareketlerinin ilk odak noktası askerî eğitim sistemi olmuştur. Çünkü askerî alandaki başarısızlıkların sebebi, askerî eğitimin yetersiz olmasına bağlanmıştır. Modern bilimlerin Osmanlı Devleti'ne girişinde askerî eğitimin önemli rol oynamıştır¹³⁶.

18. yüzyılın sonuna gelindiğinde Yeniçeri Ocağı'nda ve medrese eğitim sisteminde bazı sorunlar olduğu görülmüştür. Bu dönemde III. Selim batılı tarzda bazı yenilikler yapma gerekliliğinin farkına varmıştır.

---

¹³⁵ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, s. 106-107.

¹³⁶ Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", s. 69.

Bu yenilikler öncelikli olarak askerî alanda gerçekleşmiştir. Nizam-ı Cedid adı verilen yenileşme hareketi kapsamında Avrupa'dan yabancı uzman ve subaylar getirilmiştir. Ayrıca ordunun subay ihtiyacını karşılamak amacıyla batılı tarzda bir eğitim sistemi benimseyen Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun açılmıştır. Okulda bir kütüphane ve matbaa kurulmuş ve Fransızca ders kitapları Türkçeye tercüme edilmiştir. Fransız eğitim sistemini örnek alan bu reformlar, batının bilimsel yöntemlerinin Osmanlı eğitim sisteminde yerleşmesinin önemli bir başlangıcı olmuştur. Bu dönemde yapılan reformların temel amacı Osmanlı ordusunu ıslah etmek olmuştur. Ancak yapılan bu yenilikler bazı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmış ve III. Selim'in tahttan indirilmesine yol açmıştır. Batılı tarzda eğitim yapmaya yönelik bu reform hareketleri tam anlamıyla amacına ulaşmasa da mevcut askerî eğitim sisteminin değiştirilmesinde ve sonraki modernleşme hareketlerinin başlamasında etkili olmuştur. 19. yüzyıla kadar Osmanlı devlet adamlarının ve Avrupa'dan getirilen uzmanların çabalarıyla kurulan askerî okullar geleneksel eğitim veren medreselerin izlerini taşımışlardır. Ancak bu yüzyılın başından itibaren askerî eğitim alanında yapılan yenilikler, askerî okulların hem idari hem de eğitim açısından Avrupa'daki örneklerle göre yeniden düzenlenmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

II. Mahmut, yapılan seferlerde başarısız olunması ve daha önceki ıslahat girişimlerinin yeterince amacına ulaşmaması nedeniyle Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunu kurmuştur. Ancak daha önce yaşanan olumsuz girişimler nedeniyle önceleri kapsamlı reformlardan uzak durulmuş, yeni kurulan ordu daha önceki askerî sistemle benzer özellikler taşımıştır. Yapılan ıslahatlar sonucunda tam anlamıyla modern bir askerî eğitim sistemi kurulmadığı görülerek Avrupa tarzında eğitimle orduya subay yetiştirme amacıyla 1834 yılında Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) kurulmuştur. Avrupa'dan yabancı uzmanlar getirilerek uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda okulun yapısı ve öğretim programında sürekli olarak değişiklikler yapılmıştır. Mekteb-i Harbiye'nin kuruluşundan itibaren eğitim uygulamaları dönemin gereksinimlerine göre sürekli olarak değiştirilmiştir. Öğretim programına ihtiyaç duyulan dersler eklenmiş, güncel olmayanlar kaldırılmıştır. Avrupa'da okutulan ders kitapları örnek alınarak, okulun öğretim kadrosu tarafından kitaplar hazırlanmıştır. II. Mahmut döneminde batılılaşma çabaları kapsamında açılan diğer askerî

eğitim kurumları; hekim ve cerrah yetiştirmek amacıyla Mekteb-i Tıbbiye ve askerî bandolara öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan Mızıka-i Hümayun'dur. II. Mahmut dönemi reformları, her ne kadar bazı yönlerden geleneksel askerî eğitimden izler taşısa da önceki dönem reformlarına göre daha sistemi ve batılı tarzda gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemde yapılan yeniliklerin daha kurumsallaştırılarak yaygınlaştırılması Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir.

Tanzimat Dönemi'ne kadar yapılan yenilikler çoğunlukla kurumların yeniden yapılandırılması biçiminde gerçekleşmiştir. Ancak hem içeride hem de dışarıda değişen koşullar bu tarzdaki reformların istenen başarıya ulaşmasını engellemiştir. Bu nedenle sistemin tamamını ilgilendiren köklü bir değişim anlayışı benimsenmiştir. Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin eski gücüne kavuşmasının yolu batılılaşma olarak görülmüştür. Bu dönemde askerî eğitim sisteminde yapılan yeniliklerde Fransız etkisi yoğun bir biçimde hissedilmiştir. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda eğitime ilişkin bir ibareye yer verilmesi de 1845 yılında Abdülmecid tarafından yayınlanan fermanla birlikte eğitim alanında yenileşme hareketleri hızlanmıştır. Eğitimin yaygınlaştırılması önemli bir Tanzimat dönemi politikası olmuştur. Askerî rüştiyeler ve idadiler kurulmuş ve eğitim programları Avrupa'daki askerî eğitim sistemine uygun olarak düzenlenmiştir. Mektebi-i Harbiye ve Mekteb-i Tıbbiye'nin yapısında ve eğitim müfredatında da güncellemeler yapılmıştır. Bu dönemde Prusya ve Fransa'dan öğretmenler getirilmiş ve ağırlıklı olarak öğretilmiştir.

II. Abdülhamid dönemi, monarşik bir modernleşmenin benimsendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde askerî alanda yapılan yeniliklerin amacı, askerî okulların sayısını artırmak ve taşrada yaygınlaştırmak olmuştur. Eğitimin kurumsallaşmasının üst düzeyde olduğu bu dönemde, ağırlık olarak Almanya'dan gelen yabancı uzmanların görüşleri askerî ıslahatlara yön vermiştir. Askerlikle ilgisi olmayan dersler, askerî okulların öğretim programından çıkarılarak yerine mesleki ve uygulamalı dersler konulmuştur. Askerî rüştiyelerin ve idadilerin sayısı artırılarak eğitim programları güncel hale getirilmiştir. II. Abdülhamid dönemi batılılaşma düşüncesinin etkisinin arttığı ve eğitim alanında yoğun olarak hissedildiği bir dönem olmuştur.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin askerî eğitim alanındaki reformları genel olarak değerlendirildiğinde, bu alandaki yeniliklerin Osmanlı modernleşmesinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Kuruluşundan itibaren yapılarında ve öğretim programlarında sık sık değişiklik yapılan askerî kurumlarda çok sayıda yabancı öğretmen ve uzman da görev yapmıştır. Bu okullar, batıdaki bilim ve tekniğin Osmanlı toplumuna aktarılmasında aracı rol oynamışlardır. Öğretim programındaki dersler; nicelik ve çeşit olarak yeterli teknik donanımı kazandıracak bir şekilde düzenlense de bu derslerin aynı derecede nitelikli bir biçimde verilememesi, öğrencilerin alt yapı eksikliklerini tamamlayacak kurumların azlığı ve devletin teknik eğitimde sürekliliği sağlayacak imkânların bulunmaması eğitimin batıdaki örnekleriyle aynı seviyeye ulaşmasını engelleyen faktörler olmuştur. Bu reform çalışmaları, her dönemde devleti yöneten yöneticilere ve dönemin gelişmelerine göre şekillenmiştir. Askerî eğitim alanındaki yenilikler, Avrupa'nın bilim ve tekniğinin Osmanlı toplumunda yerleşmesinin başlangıcını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2010
- ALKAN, Mehmet Ö., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 12 (2008), c. 6, s. 9-84
- ALKAN, Necmettin, “II. Abdülhamit Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her İki Tarafın Beklentileri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 43 (2007), s. 135-165
- ALTUN, Fatmanur, “A Critical Review of “Ottoman Modernization”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (2022), c. 12, s.107-130
- ATEŞ, Barış, “Profesyonel Askerî Eğitim ve Türkiye’nin Model Arayışı” *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2 (Aralık 2022), c. 32, s. 407-442
- BURÇAK, Berrak, “Modernization, Science And Engineering İn The Early Nineteenth Century Ottoman Empire”, *Middle Eastern Studies*, Sayı 44 (Haziran 2008), s. 69-83
- CİHAN, Ahmet, *Osmanlı’da Eğitim*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007
- ÇETİN, Sadık ve Ayhan Doğan, “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusunun Kurulması ve Amasya’ya Yansımaları”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Sayı 3 (2018), c. 17, s. 1174-1885
- DAVISON, Roderic H, “Westernized Education in Ottoman Turkey”, *Middle East Journal*, Sayı 3 (1961), c. 15, s. 289-301
- ERDEN, Münire, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011
- ERGÜN, Mustafa ve Tayyip Duman, “19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları”, *Yeni Türkiye*, Sayı 1 (1996), c. 7, s. 494-511
- ERTÜRK, Selahattin, “Türkiye’de Eğitim Felsefesi Sorunu”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 3 (1988), s. 11-16

- FLETCHER, J. D, “Education And Training Technology in the Military”, *Science*, Sayı 323 (2009), c. 323, s. 72-75
- GÜLCÜ, Nursel, “19. Yüzyılda Askerî Okullar ve Askerî Eğitim Sistemi”, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 3 (2018), s. 104-113
- GÜRSES, Fatih, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Ottoman Educational Institutions During the Reform Period. Foundation for Science Technology and Civilization*, Manchester 2004
- KAÇAR, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Sayı 2 (1998), s. 69-137
- KAÇAR, Mustafa, “Osmanlılarda Askerî Teknik Eğitim” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 4 (2004), c. 2, s. 455-470
- KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 1991
- KARATAŞ, Süleyman, “Osmanlı Eğitim Sisteminde Batılılaşma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (2003), c. 5, s. 231-242
- KAYALI, Kurtuluş, “Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985
- KELEŞ, Hamza “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kânûnnâmesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Sayı 1 (Mart 2006), c. 14, s. 227-240
- KHULUQ, Lathiful, “Modernization of Education in the Late Ottoman Empire”, *Al-Jami'ah: Journal of Islamic Studies*, Sayı 1 (2005), c. 43, s. 23-55
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991

- KORKMAZ, Mehmet, “Osmanlı Askerî Eğitiminde Modernleşme Çabaları: Kasımpaşa Bahriye Askerî Rüşdiye Mektebi”, *Tarih Dergisi*, Sayı 2 (Ekim 2020), c. 72, s. 115-137
- KÖKSAL, Nursel, Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Dönemi Askerî Eğitim Sistemi (1840-1908), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007
- KURT, Deniz, Türkiye'de Askerî Eğitimin Modernleşme Sürecinde Işıklar Askerî Lisesi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007
- Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı ordusunun kuruluşundan 1908 yılına kadar)*, K.K.K. Basımevi, Ankara 1983
- Milli Savunma Bakanlığı, *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, Ankara 2000
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1983
- ÖZCANLI, İbrahim ve Şafak Varol, “Tanzimat Sonrası Eğitim Alanındaki İslah Faaliyetleri ve Cumhuriyet Dönemine Yansıması Özelinde Bir Değerlendirme”, *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2 (Aralık 2022), c. 7, s. 253-267
- PROVENCE, Michael, “Late Ottoman State Education”, *Religion, Ethnicity and Contested Nationhood in the Former Ottoman Space*, ed. Jorgen Nielsen, Brill, Boston 2012
- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991
- SOMEL, Selçuk Akşin, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1809-1908). İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010
- SÖZEN, Zeynep, “Constantin Ipsilanti's Contributions to Ottoman Military Reform”, *Euromentor Journal-Studies About Education*, Sayı 1 (2017), c. 8, s. 149-156
- ŞEN, Adil, “Osmanlı'dan Günümüze Eğitimde Modernleşme Çabaları”, *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 57 (Güz 2013), c. 17, s. 477-492

ŞİMŞEKER, Somer Alp ve Zeynep Sabancı, “Bir Alman Subayının Gözünden Osmanlı Askerî Eğitimi; Goltz Paşa ve Arazi Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 72 (2022), c. 41 s. 379-402

TAŞTEKİN, Osman, “18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları” *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Sayı 23 (Aralık 2019), s. 1143-1166

TEKELİ, İlhan, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985

TÜKENMEZ, Özge Kurşun, “II. Abdülhamid Döneminde Modern Askerî Eğitim Sistemi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 86 (Nisan 2023), c. 86, s. 456-477

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1783-1908), Gnkur. Basımevi, Ankara 1978

UYAR, Mesut ve A. Kadir Varoğlu, “In Search Of Modernity And Rationality: The Evolution Of Turkish Military Academy Curricula in A Historical Perspective”, *Armed Forces & Society*, Sayı 1 (Ekim 2008), c. 35, s. 180-202

UYAR, Mesut ve Edward J Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, ABC-CLIO, California 2009

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988

VARIŞ, Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme*, Alkım Yayınları, Ankara 1996

WATSON, Cynthia A, *Military Education: A Reference Handbook*, Praeger Security International, London 2007

YEŞİL, Fatih, “III. Selim Devri Siyasi Literatürüne Bir Katkı: Yeni Bir Layiha Üzerine Notlar”, *Bellekten*, Sayı 275 (2012), c. 76, s. 75-146

YILDIZ, Gültekin, “Üniformalı Padişah II. Mahmud”, *Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz İstanbul 2010

İnternet Kaynakları / Online Sources

Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.6.2023)

Extended Summary

Military institutions have been regarded as a means of modernization throughout history. Similarly, military institutions in the Ottoman Empire were used as channels through which Western ideas flew into the society, especially in the 19th century. Along with the adverse effects of the Renaissance and Industrial Revolution on the Empire, military defeats at the beginning of the 18th century led to an urgent need to make reforms in order to keep up with the developments in science and technique in Europe. These reform movements mostly took place in military education in the hope of recovering from unwanted conditions in the military system. Especially beginning from the 19th century, a modernization process started with the attempts of Sultans and statesmen of the period. Accordingly, new military schools in the European style such as engineering schools, Military Academy, Medicine School, military secondary and high schools were established to fulfil the need of modern education. Furthermore, foreign experts were requested for their contributions to the restructuring process of the Ottoman military education system.

The purpose of this study is to present the developments in military education in the Ottoman Empire during the 19th century. In this study, the 19th century was divided into periods and developments from the period of Selim III to the second constitutional period were discussed. This study was designed in a descriptive survey model with the document scanning technique. In the literature, although there are plenty of studies on the Ottoman education system, studies examining the Ottoman military education by diving into periods are scarce. Therefore, this study is expected to contribute to the field of education and history.

As a result of the study, it can be asserted that reforms in military education form the basis of Ottoman modernization. In this period, from the beginning of their establishment, the structure and curriculum of the military schools were constantly changed in line with the expectations of the statesmen of the period. Furthermore, many foreign experts and teachers played a prominent role in this modernization process. Military schools acted as means of transferring western education methods and techniques in the Ottoman education system. Due to some problems such as the educational background of the students, heavy dependence on traditions and insufficient facilities of the empire, it was not possible for Ottoman Empire to reach the level of its European counterparts.

However, it is clear that reforms in military education formed the starting point of European science and technique in the Turkish education system.